



**СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ**  
**Факултет „Финанси“**  
**Катедра „Обща теория на икономиката“**

**СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ**  
**НА ОБЛАСТИТЕ**  
**ПО БЪЛГАРСКОТО ДУНАВСКО КРАЙБРЕЖИЕ –**  
**СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ**

**АВТОРЕФЕРАТ**

на дисертационен труд  
за придобиване на образователна и научна степен „доктор“  
по докторска програма „Политическа икономия“

**Докторант:**

Таня Рисемова

**Научен ръководител:**

Доц. д-р Людмил Несторов

Свищов

2021

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита по реда на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в СА „Д.А.Ценов“ от катедра „Обща теория на икономиката“ при Стопанска академия „Д.А. Ценов“ – Свищов.

Авторът е докторант в редовна форма на обучение към катедра „Обща теория на икономиката“ при Стопанска академия „Д.А.Ценов“ Свищов.

Дисертационният труд е в обем от 187 страници и се състои от въведение, списък с използваните съкращения, изложение в три глави, заключение, използвана литература и приложения.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 15.07.2021 г. от 13 ч. в Заседателна зала Ректорат при СА „Д.А. Ценов“, гр.Свищов. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в отдел „Доктурантура и академично развитие“ на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

# **СЪДЪРЖАНИЕ**

<b>I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД</b> .....	<b>3</b>
<b>1. Значимост и актуалност на темата</b> .....	<b>3</b>
<b>2. Обект и предмет на изследването</b> .....	<b>4</b>
<b>3. Цел и задачи на изследването</b> .....	<b>4</b>
<b>4. Изследователска теза</b> .....	<b>4</b>
<b>5. Методология на изследването</b> .....	<b>5</b>
<b>6. Ограничителни условия на изследването</b> .....	<b>5</b>
<b>7. Литературна основа на изследваната проблематика</b> .....	<b>6</b>
<b>II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД</b> .....	<b>7</b>
<b>III. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД</b> .....	
<b>ВЪВЕДЕНИЕ</b> .....	<b>9</b>
<b>IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД</b> .....	<b>39</b>
<b>V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД</b> .....	<b>40</b>
<b>VI. СПРАВКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МИНИМАЛНИТЕ НАЦИОНАЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ</b> .....	<b>41</b>
<b>VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ</b> .....	<b>42</b>

# I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

## 1. Значимост и актуалност на темата

Под влияние на настъпилите промени в социално-икономическото развитие на страната, след присъединяването ѝ към Европейския съюз, се отчита ясно изразена тенденция за изменение на развитието в областите от **Българското дунавско крайбрежие (БДК)**. Актуален социално-икономически проблем е търсенето на решения за преодоляване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия между областите. На база състоянието и наличния потенциал, се определят перспективите за развитие. Силната страна на наличния потенциал на областите са природните дадености, историческото и културното наследство, както и традициите. Сред слабите страни, свързани с преодоляването на редица проблеми, са намаляването на демографския срив, проблемите на пазара на труда, на образованието и болничното лечение, проблемите, свързани с липсващи транспортни връзки. Регионът не е бил обект на цялостно изследване, което да очертае визията за бъдещето му в Долно Дунавския макрорегион, част от целия Дунавски хипер регион. Развитието на **Българското дунавско крайбрежие** зависи от установяването на наличния потенциал, дефиниране на проблемите, свързани със социално-икономическите показатели и перспективите за тяхното решаване. Анализирането на проблемите ще подпомогне не само за неговото социално-икономическо развитие, но и за намаляването на регионалните диспропорции между Северна и Южна България. Това обуславя нуждата от текущо изследване. Развитието на **Българското дунавското крайбрежие** е от значение за цяла България, за Балканския полуостров и за Европейския съюз, както и за неговото място в Дунавския хипер регион.

## **2. Обект и предмет на изследването**

**Обект на изследване** е Българското дунавско крайбрежие, включващо седем области и двацет и три общини, с пряк излаз на река Дунав.

**Предмет на изследване** е социално-икономическото развитие на областите по Българското дунавско крайбрежие.

## **3. Цел и задачи на изследването**

**Целта на дисертационния труд** е да се изследва състоянието на областите по Българското дунавско крайбрежие чрез детайлен социално-икономически анализ за периода 2007-2019 г. и да се открият перспективите за тяхното развитие.

За постигане на така поставената цел, авторът си поставя следните основни задачи:

1. Проучване на съвременни теории за социално-икономическо развитие;
2. Проучване и анализиране на състоянието, тенденциите и наличния потенциал на изследваните области;
3. Анализ на социално-икономическите проблеми на Българското дунавско крайбрежие;
4. Извеждане на перспективите за развитие на областите по Българското дунавско крайбрежие.

## **4. Изследователска теза**

Наличният потенциал и възможностите за развитие на областите от Българското дунавско крайбрежие са основните предпоставки за решаване на социално-икономическите им проблеми.

## **5. Методология на изследването**

Методологическият инструментариум включва набор от теоретични и емпирични методи на изследване. Приложените методи на изследване намират конкретен израз в използването на *индукцията и дедуцията, стандартни статистически методи*, като дескриптивен анализ и др.

*Многофакторен анализ*, който е приложен, за да се открият факторите, които определят динамиката на икономическите и социалните показатели, характеризиращи състоянието на Дунавското крайбрежие.

*Сравнителен анализ на социално-икономическото развитие на Дунавското крайбрежие* за открояване на вътрешните и регионалните различия.

*Документален анализ* – анализ на съществуващи стратегически документи на национално и европейско ниво.

*Клъстерен анализ, чрез SPSS (Statistical Program for Social Sciences)*. Областите в Дунавското крайбрежие са групирани въз основа на сходството помежду им. На базата на емпирични данни, са определени три клъстера – развиващи се, средно развити и изоставащи области.

*SWOT анализ*, който представя силните и слабите страни, възможностите и заплахите за областите по Българското дунавско крайбрежие, с цел да се очертаят перспективите за тяхното социално-икономическо развитие.

За визуализация на анализа в дисертацията са използвани таблици, линейни графики, кръгови и колонни диаграми, създадени чрез MS Word 2013 и Excel 2013.

## **6. Ограничителни условия на изследването**

В съответствие с целта на изследването, са приети следните ограничителни условия:

- Териториално ограничение - избор на седем български области, с пряк излаз на р. Дунав и общините в тях.
- Времево ограничение - социално-икономическият анализ на областите по Българското дунавско крайбрежие обхваща периода 2007-2019 година и е направен в края на 2020 година, т.е. в края на програмния 2014–2020 г.
- Анализът се извършва въз основа на стратегически документи, които определят перспективите за развитие на областите по Българското дунавско крайбрежие, с което не претендира за изчерпателност.
- В социално-икономическия анализ на областите по Българското дунавско крайбрежие не се включват показателите: сигурност и правосъдие, местни данъци и такси, местни общински бюджети и състояние на местната администрация, тъй като голяма част от данните на ниво община са труднодостъпни или липсват.
- Не се включва околната среда и рискът от природни бедствия, енергийната и водоснабдителната инфраструктура, технологичното развитие, иновациите, телекомуникациите, енергийната ефективност и възобновяемите източници на енергия.

Имайки предвид тези ограничения, се очертават перспективите за социално-икономическото развитие на областите по Българското дунавско крайбрежие.

## **7. Литературна основа на изследваната проблематика**

Дисертационният труд се гради върху съжденията, наблюденията и емпиричните изследвания на български и чуждестранни автори в областта на икономическото развитие, икономическия растеж, регионалната икономика, развитието на общините, социално-икономическите анализи, териториалните различия, Дунавския регион и др. Български автори, имащи пряко отношение върху разработката, са: *А. Захариев, М. Богданова, Р.*

Колева, Н. Янков, К. Шишманов, П. Шишманова, Г.Захариева, В. Василев, Ц. Павлов, А. Александрова, П. Ангелова, С. Касабова, Г. Кушева, Е. Парашкевова, Б. Борисов, Т. Личев, С. Илийчовски, С. Проданов, И. Марчевски, Т. Ризова, Е. Пенкова, Д. Горчилова, Г. Николов, С. Докова, Л. Георгиев, Н.Тилкиджиев, К. Петров, М. Иванов, М. Илиева, Н. Янкова, С. Иванов, Г. Шопов, Я. Кирилова, Н.Чкорев, К. Калинк.

От чуждестранните автори, които работят по проблемите на социално-икономическото развитие, се ползват разработки на: *Amartya Sen, David Levi-Faur, Jan Nederveen Pieterse, John Keynes, Joseph Schumpeter, Karl Seidman, Natalya Zubarevich, Owen Barder, Poul Krugman, Robert Macfarlane, Robert Lucas, Thomas Palley, Wolfgang Sachs, Walt Rostow, V.Maesen & A.Walker, R.Holt & D. Greenwood, A. O'Sullivan & S. Sheffrin.*

Използвани са данни от НСИ и Инфостат, Институт за пазарна икономика и Регионални профили, Агенция по заетостта и Министерство на земеделието, храните и горите.

## **II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

Дисертационния труд е в обем от 187 страници и се състои от: списък на използваните съкращения (1 страница), въведение (9 страници), първа глава (31 страници), втора глава (54 страници), трета глава (54 страници), заключение (5 страници), използвана литература (12 страници) и приложения (20 страници). Списъкът на използваната литература включва 108 източника, от които 42 на български език, 17 чуждестранни и 49 интернет страници. В подкрепа на изложението са включени 31 таблици, 35 графики и 3 фигури. Извън основния текст са разработени 27 приложения, в обем от 20 страници.



**СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ.....**

**ВЪВЕДЕНИЕ.....**

**ГЛАВА ПЪРВА**

**ТЕОРЕТИЧЕСКИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПОДХОДИ ЗА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ .....**

1.1. Обща представа за икономическо развитие и икономически растеж .....

1.2. Съвременни теории за социално-икономическо развитие .....

1.3. Специфика в разбирането за регионално и местно .....

икономическо развитие .....

1.4. Показатели за социално-икономическото развитие .....

1.5. Река Дунав, като фактор за социално-икономическо развитие.....

**ГЛАВА ВТОРА**

**ПРОБЛЕМИ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА ОБЛАСТЕТЕ ПО БЪЛГАРСКОТО ДУНАВСКО КРАЙБРЕЖИЕ.....**

2.1. Демографски проблеми .....

2.2. Проблеми в образованието, здравеопазването и културата .....

2.3. Динамика на пазара на труда .....

2.4. Доходи и условия на живот.....

2.5. Развитие на предприемачеството и състояние на инвестициите .....

2.6. Състояние на транспортната инфраструктура и туризма .....

**ГЛАВА ТРЕТА**

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ОБЛАСТЕТЕ ПО БЪЛГАРСКОТО ДУНАВСКО КРАЙБРЕЖИЕ.....**

3.1. Социално-икономическо развитие на България след приемането ѝ в ЕС .....

3.2. Клъстерен анализ по основни показатели за развитие.....

3.3. SWOT анализ на областите по БДК .....

3.4. Приоритети за развитие и стратегически цели .....

3.5. Ролята на подхода ЛИДЕР и ВОМР за развитие на БДК.....

3.6. Перспективи за развитие на областите по БДК .....

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ .....**

**ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА .....**

**ПРИЛОЖЕНИЯ .....**

### **III. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

#### **ВЪВЕДЕНИЕ**

Във въведението на дисертационния труд се обосновават актуалността и значимостта на избраната тема. Дефинирани са обектът и предметът на изследване. Поставени са задачите, чрез които се изпълнява целта. Формулирана е защитаваната теза, представена е методологията на изследването и са изведени ограничителните условия. Посочена е литературната основа на изследваната проблематика.

#### **ПЪРВА ГЛАВА**

##### **ТЕОРЕТИЧЕСКИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПОДХОДИ ЗА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ**

**Глава първа** има теоретичен характер. Тя е в обем от 32 страници и е структурирана в пет параграфа. В тази глава се изяснява същността на социално-икономическото развитие, представят се различията между икономическо развитие и икономически растеж, разглеждат се някои от съвременните теории за социално-икономическо развитие и се отделя внимание на спецификата в разбирането за регионално и местно развитие. Представят се показателите за социално-икономическо развитие и се анализира влиянието на река Дунав за социално-икономическото развитие на разглежданите области.

*Параграф 1. Обща представа за икономическо развитие и икономически растеж.*

В параграфа първоначално се разглежда тълкуването на понятието „развитие“, което дава основание да се определи като напредък, промяна, прогрес, еволюция, изграждане, изменение, усъвършенстване, увеличаване. Развитието е процес, а не състояние. То е организирана намеса, свързана с определени стандарти за подобрене.

Разглеждат се приликите и разликите между икономическо развитие и икономически растеж. Икономическото развитие се определя като подобряване на икономическото благосъстояние на населението в отделните страни и региони. То е многопланов процес, който обхваща икономическия ръст, създаденото в сектора на иновациите и бизнес начинанията, ръста на производителността на труда и подобряването на стандарта на живот на населението на страните с устойчив растеж от нискодоходна към модерна, високодоходна икономика. Икономическото развитие може да се определи като нарастване на жизнения стандарт на населението, което се съпътства от промяна в икономиката, обществените отношения и други сфери на обществото. То всъщност е икономически растеж, съпътстван от прогресивна промяна в структурата на икономиката, социалната, политическата, институционалната, екологичната и др. сфери на живота. В този смисъл, понятието икономическо развитие е по-широко от понятието икономически растеж.

Икономическото развитие не е просто разрастване на икономиката, а напредък, който подобрява качеството на живот на всички в дадена страна или регион. Поради това понятието „*икономическо развитие*“ понякога се отъждествява с „*икономически растеж*“. *Икономическият растеж* е необходим, но не води автоматично до *икономическо развитие*. За целта са необходими не само количествени, но и качествени промени, като например намаляване на безработицата и неравенството в доходите. *Икономическият растеж* е пряко измерване на действителната икономическа продукция. Определя се единствено на база величината на БВП, без да се имат предвид качеството на използваните технологии и квалификацията на работната сила, нито начина на неговото разпределение и ползване от обществото. Понятието *развитие* включва тези елементи, но също и такива, като качество и достъп до здравеопазване и образование, състояние на околната среда, условия за отдых, социална защита и др. Растежът може да се гради

на деструктивна основа – увеличението на БВП може да е за сметка на влошаване на околната среда и изчерпване на природните ресурси и/или може да задълбочава социалната поляризация. И обратното, екологосъобразният и социално справедлив растеж е материалната основа на развитието.

Стига се до извода, че **двете понятия** са свързани с положителна промяна, усъвършенстване, изграждане и с напредък, увеличаване, разгръщане, нарастване на производството и жизнения стандарт на населението. **Различното между тях** е, че *икономическото развитие* е по-широко понятие, а *икономическият растеж* е по-тясно. *Икономическото развитие* е свързано с качествени промени, увеличава се не само произведеният продукт, както при *икономическия растеж*, а и отраслово се реструктурира икономиката. То включва: подобряване на социално-икономическото състояние на гражданите, структурни и политически промени, повишаване на образованието, подобряване на здравеопазването и изграждане на инфраструктура

### *Параграф 2. Съвременни теории за социално-икономическо развитие*

В този параграф са представени основните съвременни школи и теории на икономисти, чиито концепции са довели до формирането на опорни точки, свързани със социално-икономическото развитие.

Според множество теории на различни икономисти, социално-икономическото развитие се свързва с: нови технологии, иновации, индустриализация (*Ростоу, Шумпетер, Робинсон*); с намеса на държавата, която чрез инвестиции и държавни разходи да повиши икономическата активност (*Кейнс*); с увеличаване на заетостта чрез устойчиви темпове на растеж (неокейнсианци - *Хикс, Моделиани, Самуелсон*); с икономическа свобода, засилена роля на частния сектор и против развитието на държавната собственост (*Мизес, Хайек*); чрез развитие на способности,

които предоставя свободата (*Амартая Сен*) и комбинация от интелектуални и социални умения на населението, което го прави способно да увеличава съвкупния продукт (*Франсоа Перу*); с финансова помощ, която развитите страни дават на неразвитите, или теорията за периферната икономика (*Пребиш, Фуртадо, Зингер*), с емиграцията и начина, по който фирмите, технологиите и институциите взаимодействат помежду си. В този смисъл, социално-икономическото развитие е повече от подобряване на благосъстоянието, то е способност на системата да осигури запазване на това благосъстояние (*Клеменс и Бардър*). Общото между различните подходи е, че *социално-икономическото развитие*, като цяло, се свързва с: технологичен прогрес, подобряване качеството на живот, качествено удовлетворяване на потребностите, пълноценно използване на ресурсите, със запазване на благосъстоянието.

*Параграф 3. Специфика в разбирането за регионално и местно икономическо развитие*

*Регионалното развитие* е съвкупност от законодателни и административни действия, осъществявани от държавните органи, с цел преодоляване на регионалните диспропорции в държавата. Определя се също и като организирана дейност на обществото, насочена към развитие на благосъстоянието на икономическите субекти, въз основа на повишаване ефективността на общественото производство, а също и като процес на взаимодействие между природни, географски, икономически, социални и исторически ценности и ресурси, налични в даден регион. Доминирането на едни или други фактори обуславят регионалните различия. В този смисъл са от значение следните основни групи фактори:

- а) природна среда, географско положение и природни богатства.

б) демографски процеси. Този фактор е разгледан чрез показателите: брой население, гъстота на населението, относителен дял на населението в градовете и селата, естествено и механично движение на населението и др.;

в) качествени характеристики на населението на региона: БВП на човек от населението, БДС, доходи средно на домакинствата и доходи на лице от домакинството, средногодишна работна заплата, брой детски градини, брой училища, брой учащи и брой болници.

Основната причина за регионалните различия е концентрацията на икономическа активност в региони, които притежават предимства, водещи до намаляване на производствените разходи. Такива са природните фактори и факторите, свързани с човешкия капитал и институционалната среда. Повечето региони, при които липсват тези фактори, изостават даже при силна намеса на държавата.

Освен регионално, в икономическата теория и практика се разглежда и понятието *местно икономическо развитие - МИР (Local Economic Development -LED)*. Формирането на политики за МИР започва да се прилага през 70-те години на ХХ в. Основната разлика между регионално и местно икономическо развитие е, че местното икономическо развитие е процес, в който партньорите от публичния, неправителствения и бизнес сектора работят заедно на местно равнище. МИР е партньорство между местната власт, бизнеса и интересите на общността. Крайната цел е подобряване качеството на живот.

Способността на общностите да подобрят качеството на живота, да създадат нови икономически възможности и да се борят с бедността зависи от степента на осмисляне на процесите на МИР. Целта на МИР е да се изгради икономически капацитет на даден регион. Успехът на МИР зависи от общите усилия на публични, частни и неправителствени организации (НПО), синдикати и др. формирования.

В България понятието се свързва с: *местно самоуправление, местна власт и местна администрация; Законът за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА); програмата за "Местно развитие, намаляване на бедността и подобро включване на уязвими групи" 2014-2021 г. и подхода „Водено от общностите местно развитие (ВОМР)“, които имат съществена роля за социално-икономическото развитие на местно ниво.* Подходът „ВОМР“ мобилизира местните общности, като осигуряват принос за постигане на целите на стратегията „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Стига се до извода, че не във всички общини подходът е реализиран, местни инициативни групи (МИГ) не се създават, съответно европейски средства не стигат до тези общини.

Общото между понятията *регионално и местно развитие* е, че са свързани с *подобряване и усъвършенстване*. Различното е, че местното развитие се разглежда като част от регионалното (развитието на множество места-общини определя регионалното развитие). Решенията на местната власт спрямо активността на неправителствените организации, сдруженията и гражданското участие определят перспективите за социално-икономическо развитие. Местното развитие се свързва с местно самоуправление, което е от изключителна важност за икономическото развитие на общините в областите от Българското дунавско крайбрежие.

#### *Параграф 4. Показатели за социално-икономическо развитие*

*Икономическите показатели* включват: БВП, БВП на човек от населението, доходи и потребление на домакинствата. С течение на времето, предвид основните съмнения, че нарастването на БВП не води автоматично до подобряване на благосъстоянието, се конструират различни методики за коригиране на БВП.

*Социалните показатели* първоначално се свързват с обективната оценка на качеството на живота. Впоследствие са се развили субективните

индикатори, които са съчетали субективната оценка на човешките потребности. Тези индикатори се наблюдават от различни международни организации, които ги публикуват в своите доклади. Първоначално ООН изследва 15 индикатора за развитие. След 1992 г. организацията посочва пет препоръчителни групи: борба с бедността, население и устойчивост, образование, защита и подобряване на здравето, устойчиви селища.

В изследванията си **Организацията за икономическо сътрудничество и развитие ОИСР (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*)** използва пет окрупнени индикатора за социално-икономическо развитие: самооценка (заетост, безработица, разходи за образование, пенсионна възраст); индикатори за равенство (доходи, бедност, жизнен минимум); социално сближаване (доверие, толерантност, антиобществено поведение); здраве и здравеопазване (разходи за здравеопазване, продължителност на живота, смъртност); общи показатели (домакинства, миграция, раждаемост, грижи за възрастните).

**Европейската система за социални индикатори (ESSI)** формира 14 области за изследване качеството на живот: население, социално-икономически статус, пазар на труда, доходи, потребление, транспорт, жилищни условия на семействата, здравеопазване, образование, гражданска активност, околна среда, обществена сигурност, свободно време и общи показатели за развитие.

Статистиката на **Eurostat** използва структурни индикатори, покриващи шест области: икономически показатели (БВП на човек от населението); заетост; иновации и изследвания; икономически реформи; социална кохезия; околна среда.

**Институтът за развитие на управлението (Institute for Management Development - IMD, Швейцария)** съставя Годишник за световната конкурентоспособност, в който се анализират данни за кредитирането в страната, делът на скритата и явната икономика в България, динамиката в



общата и младежката безработица, миграцията на квалифицирани кадри от страната, както и дългосрочни фактори за конкурентоспособност, като опазване на околната среда, образование, здравеопазване, качество на управленските практики и ниво на социална отговорност.

В разглеждания от нас обект се използват показатели с *икономически характер*, като: **БВП, преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ), средна годишна заплата, заетост на населението в трудоспособна възраст и др.** Установяването на *социално-икономическото развитие* изисква още наблюдаване на показатели, като **брой лица, завършили висше и средно образование, брой паралелки (НСИ разглежда от 9-и до 12-и клас), брой на учителите и лекарите спрямо населението, гъстота на пътната мрежа** и др. При тяхното използване се изисква комплексен подход, който отчита влиянието на редица икономически и структурни фактори.

#### *Параграф 5. Река Дунав, като фактор за социално-икономическо развитие*

В параграфа се разглеждат островите по река Дунав, като възможност за дърводобив и растениевъдство, за научноизследователски и образователни цели, за развитие на ловен и риболовен туризъм и осъществяване на розходки с лодки в летните месеци.

Определя се важното икономическо значение на реката за страната като международен воден път, който свързва Западна и Източна Европа. Той е определен от Европейския съюз за трансевропейски транспортен коридор № 7. След построяването на канала Майн-Дунав в Германия през 1992 г., реката става част от трансевропейския воден път, съединявайки реките Майн, приток на Рейн, и Дунав. По този начин се осигурява речна транспортна връзка между Атлантическия океан, Северно море и Черно море. Заедно с коридори № 4, № 8 и № 9, този коридор е един от четирите, минаващи през територията на България и е от важно икономическо значение за страната.

Районът около реката се характеризира с **уникална природна даденост**. Регионът предлага добри условия за развитие на селското стопанство, благодарение на благоприятните географски условия (широки полета, мек климат, плодородна почва). В района се развива основно лозарството и производството на кайсии. Реката създава възможност за развитие на редица промишлени отрасли, използващи местни и вносни суровини и употребяващи много вода (производство на електроенергия, дървообработваща промишленост, химическа и др.). Освен за промишлеността, водата се използва и за напояване. Изградени са редица напоителни системи - Видинска, Козлодуйска, Свищовска, Беленска и др. От коритото на реката се добиват инертни материали, за сметка на руди и минерали, които липсват в този район.

От голямо стопанско значение са **изградените фериботи**: Свищов - Зимнич, Оряхово - Бекет, Никопол - Турну Магуреле, Силистра – Кълъраш, Видин-Калафат, Русе-Гюргево. Фериботната връзка Свищов-Зимнич е алтернатива на Дунав мост и осигурява най-кратката връзка за София, Централна и Южна България и оттам за Турция и Близкия изток.

Голямо е и стопанското значение на **пристанищните комплекси** в Лом, Видин, Русе, Свищов и Тутракан. Чрез Ломското пристанище се осъществява транспортирането на внесените суровини и стоки за вътрешността на страната. Реката се явява основен локализационен фактор за множество промишлени обекти в Козлодуй, Видин, Лом, Свищов, Русе и Силистра, което очертава няколко основни икономически центъра. Водеща е Русенска област, а с по-малко икономическо значение са другите областни центрове Видин и Силистра.

Традиционно добрите междусъседски отношения между Румъния и България характеризират развитието на трансграничното сътрудничество. За развитието на **трансгранично сътрудничество** между България и Румъния са характерни формиралите се шест двойки градове от двете

страни на реката: Видин - Калафат, Оряхово - Бекет, Никопол - Турну Мъгуреле, Русе - Гюргево, Тутракан - Олтеница, Силистра - Кълъраш.

Река Дунав е фактор за социално-икономическото развитие на страната, тъй като е важна търговска връзка между Западна Европа, страните от Балканския полуостров и Черно море. Водите на реката са ресурс, чиято използваемост има икономическа, социална и екологична стойност за обекта на изследване. Тя е не само северна граница на страната, но и богат воден ресурс, със значителен енергиен потенциал, високо ниво на биологично разнообразие, богата флора и фауна.

## ГЛАВА ВТОРА

### ПРОБЛЕМИ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА ОБЛАСТИТЕ ПО БЪЛГАРСКОТО ДУНАВСКО КРАЙБРЕЖИЕ

Глава втора е в обем от 55 страници и е структурирана в шест параграфа. Тя има емпиричен характер и в нея се акцентира върху изпълнението на втора и трета от предварително заложените в изследването задачи. Чрез емпирично изследване е направен социално-икономически анализ на областите от Българското дунавско крайбрежие.

#### *Параграф 1. Демографски проблеми*

*Параграфът включва анализ на населението, от гледна точка на неговата гъстота, естествен и механичен прираст, възрастова структура („под трудоспособна“, „в трудоспособна“ и „над трудоспособна възраст“) и коефициент на възрастова зависимост.*

За целия изследван период населението намалява. Данните показват, че за периода 2007-2019 г. по-населена е западната част на БДК. **Областите с най-голямо население** по БДК са: област Плевен (20,34%), Велико Търново (20,2%) и област Русе (18,55%). От трите области най-много намалява населението в област Плевен - с 61 623 души и има отрицателен

ръст от 20,68%, следвана от област Велико Търново, където намалението е с 46 196 души и 16,57% отрицателен ръст и област Русе, където намалението е с 37 531 души и отрицателен ръст от 14,83%.

Демографското състояние, разгледано на по-ниско териториално ниво (общинско) показва, че в обхвата на БДК няма община, в която населението да нараства. Имайки предвид общините само с излаз на Дунав, населението най-много намалява в община Русе, със 17 050 души, но тази община е с най-нисък отрицателен ръст (-9,76%), най-малко намалява населението в община Ново село, с 1 165 души, но тук отрицателният ръст е сравнително висок (-32,47%). В общините, които са по-отдалечени от големите градове, населението драстично намалява, като това определя и негативните им перспективи за социално-икономическо развитие.

**Най-гъсто населени са областите Русе, (74 д/км<sup>2</sup>), Плевен (51 д/км<sup>2</sup>) и В.Търново (50 д/км<sup>2</sup>).** Данните за гъстотата на населението на общините с излаз на Дунав сочат, че най-гъсто населените територии са на общините Русе 26%, Видин 10%, Силистра 8%, Лом 7%, Козлодуй 6% и Свищов 5%, където живеят 62% от жителите на региона. Големите градове, които са развити икономически центрове, имат население с голяма концентрация, докато в малките градове, респективно общини, се наблюдава изходяща миграция от тях към големите градове, което обуславя наличието на големи вътрешнорегионални различия.

Данните показват, че за целия изследван период 2007-2019 г. във всички области се наблюдава увеличение на **отрицателния естествен прираст**. Областта с най-висок отрицателен естествен прираст е област Видин (-14,7‰ за 2007 г. и -16,4‰ за 2019 г.), а с най-малък е област Силистра (-6,7‰). Общините Русе, Видин, Силистра, Д. Митрополия, Лом и Свищов са с най-голям отрицателен естествен прираст. Причините за това са по-големият дял на възрастното население, настъпилите промени за оптимален брой деца в семейството, висока степен на отложени раждания в

дългосрочен план, неблагоприятна социално-икономическа среда, увеличаващото се изселване от разглежданите общини.

**Отрицателния механичен прираст** се увеличава както за цялата страна, така и за Дунавското крайбрежие. Само в две от областите в Дунавското крайбрежие отрицателният механичен прираст намалява – Монтана и Силистра. Относно общините с излаз на Дунав, отрицателният механичен прираст най-много се увеличава в общините *Никопол (-843), Свищов (-698), Русе (-568), Видин (-568), Силистра (-224), Лом (-206)*.

**Населението под, в и над трудоспособна възраст** за изследвания период намалява в цялото Дунавско крайбрежие и остава под средното за страната. Населението под трудоспособна възраст за 2019 г. е 164 909 души (2,4% от общото население в страната и 14,19% от населението на БДК). В трудоспособна възраст са 664 166 (9,6% от общото население в страната и 57,17% от населението на Дунавското крайбрежие), а над трудоспособна възраст са 332 599 (4,8% от общото население в страната и 28,63% от населението на БДК). Въпреки увеличаващата се възрастова граница за пенсиониране, трудоспособното население е намаляло с 200 648 души или с -23,20%, което предопределя малкия трудов потенциал на Дунавското крайбрежие. В общините - областни центрове, като Велико Търново, Плевен и Русе, делът на населението *в трудоспособна възраст* е по-голям и причините за това са, че в тях има повече възможности за трудова реализация и по-добри условия на живот.

**Коефициентът на възрастова зависимост (65+ към 0-15 г.)** показва, че младите хора, на които им предстои да започнат трудова дейност, са повече от тези, които преминават в пенсионна възраст, което е благоприятна тенденция за региона в бъдеще. **При коефициента за възрастова зависимост (65+ към 15-64 г.)** данните показват, че няма достатъчно млади хора в трудоспособна възраст, които да заместят хората, излизаци в пенсия, което, от своя страна, е неблагоприятна предпоставка за социално-

икономическото развитие на региона в настоящия момент и в краткосрочен период.

Намаляването на населението в цялата страна рефлектира и върху областите по БДК. Относителното изменение на броя на населението за изследвания период от 23-те разгледани общини е най-малко в община Русе, същото важи и за относителното изменение на гъстотата на населението. Причините за това е, че община Русе е икономически център, с по-развита инфраструктура и възможности за заетост. Но в общината се наблюдават най-високите отрицателни стойности на естествен и механичен прираст.

#### *Параграф 2. Проблеми в образованието, здравеопазването и културата*

*Образованието, здравеопазването и културата се анализират съответно по следния ред: образование (в частта – общо, профилирано, професионално), здравеопазване (в частта – болнично, болнично за долекуване и рехабилитация, неотложна медицинска помощ, балнеоложка и здравна дейност). Културата се разглежда чрез наличието и функционирането на театри, музеи, изложбени зали, художествени галерии, читалища.*

Броят на всички учебни заведения и техния капацитет определяме като **образователна инфраструктура**. Образователният процес се разделя на *предучилищно образование, средно образование, висше образование и продължаващо образование*. Училищното образование се диференцира на *общо, професионално, профилирано (с профилирани паралелки, насочени към сферата на културата, езиковото обучение, природоматематически науки) и университет*.

**Броят на децата в детските градини** за учебната 2019/2020 г. в Дунавското крайбрежие са 33 652, или 15,44% от общия брой деца в детските градини на страната, а **броят детски градини** е 328, или 17,82% от броя на детските градини в страната. На областно ниво най-много детски

градини има в областите Плевен - 76 броя (23% от всички детски градини на БДК) и Велико Търново - 72 броя (21% от всички детски градини на БДК), следвани от област Монтана - 48 броя (14% от всички детски градина на БДК). Броят на детските градини във всяка една община с пряк излаз на Дунав намалява за изследвания период. За учебната 2019/2020 г. в тези общини те са 116 броя, като най-много детски градини има в общините Русе - 24 бр, Силистра – 10 броя, Лом – 9 броя и Видин – 8 броя.

Сравнителните данни показват наличие на изразена тенденция за намаляване **броя на учащите** във всички видове училища – *общообразователни, професионални, профилирани*. Обобщените данни за броя на учащите в училищата по БДК през учебната 2007/2008 г. и учебната 2019/2020 г. показва, че в БДК: броят на учащите остава много под средното за страната равнище; общият брой на учащи е намалял с 28,11%; броят учащи в *общообразователните и специализираните училища* е намалял с 28%, а броят учащи в *професионалните училища* е намалял с 28%.

Сравнителните данни за **броя на училищата** в БДК показват, че общият брой на училищата в БДК през изследвания период остава много под средното за страната ниво и че намалява общия брой на училищата - с 28,7%. Броят на *общообразователните* училища е намалял с 29%, а броят на *професионалните гимназии* е намалял с 22%.

Негативните тенденции в броя на учениците по различните видове училища (*общообразователни, специални и профилирани*) водят до проблем с нормалното функциониране на образователната инфраструктура в БДК. Повече е броят на *общообразователните училища*, които имат общинско и местно значение и съответно броят на учащите в тях е по-голям. Броят на *професионалните и профилираните училища*, които имат общинско и регионално значение, е по-малък, защото са разположени в някои от градовете на общинските центрове.

На разглежданата територия функционират пет акредитирани университета, от общо 54 за страната. Област Велико Търново е с най-голям брой университети и с най-голям брой завършили висше образование. Общият брой на завършилите висше образование намалява, като причините биха могли да се търсят в намаляващия брой на населението, увеличаващия се брой изселени, увеличаващите се такси, недостатъчното търсени специалности, невъзможност за работа по време на обучението и др.

Акцентът в аналитичните проучвания, засягащи здравеопазването на територията на БДК, е поставен върху болничната лечебна помощ и възможността за балнеолечебни процедури, съставляващи **здравната инфраструктура**. Лечебните заведения в БДК за болнична помощ (ЛЗБП) са 57 бр., болничните легла 8595 бр., а лекарите са 4679 бр., оставайки много под средното за страната равнище. Най-голямо увеличение на болнични заведения има в област Плевен, а най-малко в област Видин. Това се дължи на специализираното обучение по медицина в град Плевен. Представа за степента на задоволеност на населението от здравни услуги дават данните за капацитета на болничните заведения. За Дунавското крайбрежие този показател е 7,3 болнични легла на 1000 души. Причината за по-добрата осигуреност на областите Плевен, Русе, Велико Търново и Враца се дължи на увеличението на броя на болниците и броя на лекарите в тях.

В района на Дунавското крайбрежие градовете с балнеолечебни процедури са *град Вършец (област Монтана), село Овча могила (област Велико Търново) и Вонеща вода (област Велико Търново)*.

За реализацията на отделните дейности на културата се изгражда и съответстващата за това **инфраструктура на културата**. Тя включва театри, музеи, изложбени зали, художествени галерии, многофункционални зали за културни дейности, читалищни сгради, клубове по интереси в тях и др. Към сферата на културата се включва и броят на издадените книги и вестници, както и техният тираж. За цялото Дунавско крайбрежие



читалищата и театрите остават под средното за страната. Увеличил се е броят на читалищата - с 92 ( 670 през 2007 г. и 762 през 2019 г.) и броят на театрите – с един (11 за 2007 г. и 12 през 2019 г.). Област Велико Търново е областта с най-много читалища, следвана от област Плевен. За изследвания период броят на издадените книги значително нараства, като за БДК през 2007 г. издадените книги са 506, с тираж 172 хил. бр., а за 2019 г. те са 725, с тираж от 124 хил.бр. Изводът, който можем да направим от това е, че тиражът намалява, за сметка на броя на издаваните различни видове книги. Броят на издадените вестници значително намалява (от 54 за 2007 г. на 31 за 2019 г.). Това се дължи на увеличаващия се достъп до Интернет и увеличаващите се онлайн издания. Най-много вестници и списания, съизмерени като количество и тираж между всички области по БДК, се издават в област Велико Търново. Значението на инфраструктурата на културата е, че дава възможност за цялостно социално-икономическото развитие на разглежданите области по БДК.

### *Параграф 3. Динамика на пазара на труда*

*Промените на пазара на труда се проследяват с помощта на следните показатели: работна сила и коефициент на икономическа активност; заети лица и коефициент на заетост; заети в микро, малки, средни и големи предприятия; заети по степен на образование; наети лица по трудово и служебно правоотношение, безработни лица и коефициент на безработица.*

**Работната сила** за БДК през разглеждания период намалява от 598,4 хил.души (за 2007 г.) на 508,6 хил.души (за 2019 г), оставайки много под средното за страната равнище.<sup>1</sup> Най-големите стойности за целия изследван период са в областите Велико Търново, Плевен и Русе. Основен аналитичен

---

<sup>1</sup> Работната сила на страната за 2007 г.е 3447,9 хил.души, за 2019 г. е 508,6 хил.души.

показател за характеризиране на работната сила е **коэффициентът на икономическа активност**. Разглежданият коэффициент за БДК остава под средното за страната, но се увеличава както по цялото крайбрежие, така и в областите. Причината за това е намаляването на населението в групата от 15 до 64 г., което е най-осезаемо в областите *Видин, Плевен, Велико Търново и Русе*.

Броят на **заетите лица по пол**, попадащи в групата на 15-64 навършени години в изследваното крайбрежие, е много под средното за страната. Устойчива тенденция е намаляването на заетите мъже и жени за всички области. Най-голямото намаление на заетите мъже и жени спрямо 2007 г. е в област Монтана (относително изменение от -35,3%, което включва -29,3% мъже и -41,6% жени), следвана от област Видин (с изменение -25,9%, включващо -23,4% мъже и -28,6% жени). **Коэффициентът на заетост** за БДК остава по-нисък от средното за страната ниво<sup>2</sup>. По области се отчита увеличаване, което се дължи на намалението на населението от 15 до 64 г. Областите с най-големи стойности на този коэффициент за 2019 г. са *Велико Търново 78,7%, Русе 69,6% и Плевен 63,2%*.

Анализът на **заетите в микро, малки, средни и големи предприятия** на областно ниво показва, че дялът на микропредприятията е най-голям. Относителният дял на предприятията с **9 заети** лица е най-голям в област Видин (93,6% за 2018 г, което е с 0,9 процентни пункта увеличение спрямо 2007 г.), а най-малък е в област Велико Търново (91,8% за 2018 г, което е увеличение с 2,6 процентни пункта спрямо 2007 г.). Дялът на предприятията с **10-49 заети** лица в област Плевен е 6,8% от броя на всички предприятия, а в областите Велико Търново и Силистра той е 6,6%, което е намаление съответно с 2 и 2,6 процентни пункта спрямо 2007 г. Най-малък е дялът на тези предприятия в област Видин (5,1%, което е намаление с 0,8 процентни

---

<sup>2</sup> Коэффициент на заетост за страната е 61,7% за 2007 г. и 70,1% за 2019 г.

пункта спрямо 2007 г.). Причини за малкия относителен дял на тези, а също и на средните и големите по размер предприятия с над 250 заети са: липсата на достатъчно брой население, подходящо образование и квалификация, липса на инвеститори.

Анализът на **заетите по степен на образование** показва, че през 2019 г. 29% от заетите са с висше образование, 62% са със средно образование и 9% с основно и по-ниско от средното образование. Отчита се леко увеличение на заетите лица с висше образование за целия изследван период. Нарастването на висшистите се дължи на увеличението им в областите Плевен, Велико Търново и Русе.

Наличната статистическа информация за секторно-отрасловата структура на заетостта и нейното териториално разпределение е по показател **наети лица**. Наетите лица намаляват във всички области по БДК. Най-голямото намаление е в област Видин (-25,5%), а най-малкото намаление е в област Враца (-17,6%).

По показателя **безработни лица на възраст от 15 до 64 навършени години**, БДК е под средното ниво за страната. Тенденция е увеличаване броя на безработните във всички области по БДК. Най-голямо увеличение на безработните мъже и жени е констатирано в област Видин (23,7%), а най-голямото намаление е в областите Русе (-61%) и Силистра (-40,9%).

**Коефициентът на безработица** се увеличава във всички области по БДК. Стойността на този коефициент е най-голяма в областите *Монтана 20,4%*, *Видин 19,4%* и *Силистра 13,5%*.

Сравнителният анализ на **лицата извън работната сила между 15 и 64 навършени години** показва, че БДК е под средното равнище за страната<sup>3</sup>. За цялото Дунавско крайбрежие лицата извън работната сила между 15 и 64

---

<sup>3</sup> Лицата извън работната сила за 2007 г са 1750,4 и за 2018 г. 1291,5

навършени години, намаляват във всички области. Най-голямото намаление е в област Видин, а най-малкото в област Враца.

#### *Параграф 4. Доходи и условия на живот*

*В този параграф се разглеждат показателите брутен вътрешен продукт (БВП) и БВП на човек от населението, брутна добавена стойност (БДС), доходи средно на домакинство и доходи на лице от домакинството, средногодишна работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение.*

За разглеждания период (2007 г. - 2019 г.), произведеният **БВП** в БДК бележи увеличение. Областта с най-голямо увеличение на БВП, в млн. лв., е Враца (89%), а с най-малко е област Видин (25%). Растежът на БВП в област Русе се дължи на община Русе, в област Плевен на община Плевен, в област Велико Търново на община Велико Търново, а на област Враца се дължи на община Козлодуй. Това означава, че общините с пряк излаз на Дунав почти нямат принос в този растеж, защото те са по-отдалечени от големите градове, в тях липсват големи предприятия и е налице недобра пътна инфраструктура, която да ги свързва с тези градове.

Общата структура на икономиката за БДК е представена от три групи сектори: селско стопанство, индустрия и услуги, чиито дялове формират стойността на БДС. България е страна с традиции в селското стопанство, но въпреки това делът на сектора към общата БДС е най-малък както за страната, така и за Дунавското крайбрежие. **Сектор „Селско стопанство“** увеличава своя относителен дял в БДС, създаден през разглеждания период в Дунавското крайбрежие. Областта с най-голям дял на селското стопанство в БДС е Плевен – 17%, следвана от областите Велико Търново, Русе, Монтана и Враца с по 15%. В **сектор „Индустрия“** областта с най-голям дял е Враца, с 34%, следвана от област Русе с 22% и област Велико Търново

с 18%. Областта с най-голям дял на **сектор „Услуги“** в БДС е Велико Търново 23%, следвана от област Плевен с 21% и област Русе с 21%.

Прави впечатление, че БДС се увеличава във всички области от Дунавското крайбрежие. Област Плевен е областта, където процентното изменение на БДС е най-голямо (64%), дължащо се на сектор „Услуги“.

**Общият доход средно на домакинство** за БДК достига до 67 216 лв. през 2019 г., като нараства със 17,95% за изследвания период. Нарастването е най-голямо в областите Русе, Плевен и Велико Търново. Същото е и за показателя **общ доход средно на лице от домакинството**. За БДК показателят нараства, достигайки до 30 532 лв. за 2019 г., т.е. нараства с 28,78% за изследвания период. И тук показателят нараства най-много в областите Русе, Плевен и Велико Търново.

Областта с най-голям размер на **средногодишната работна заплата на наетите лица** за БДК е област Плевен, следвана от област Враца. Областта с най-нисък размер на изследвания показател е Силистра. В общините с пряк излаз на Дунав средногодишната работна заплата също нараства за изследвания период, като се запазва тенденцията да е най-висока в община Козлодуй, а най-ниска в общините Ново село, Димово, Ценово и Ситово. Високата средногодишна работна заплата в Козлодуй се дължи на АЕЦ „Козлодуй“, където се труди половината от работоспособното население на общината. Именно това увеличава икономическото благосъстояние на цялата област Враца, спрямо другите области по БДК.

*Параграф 5. Развитие на предприемачеството и състояние на инвестициите*

*За да се определят областите от БДК с високо или слабо предприемачество, се анализират показателите за преките чуждестранни инвестиции и разходите за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА).*

Съществува зависимост между ПЧИ и благосъстоянието на населението на областно ниво. По-високата степен на икономическо развитие на областите е фактор за привличане на чуждестранни инвестиции, поради по-високата покупателна способност на местното население, повече работещи фирми, на които могат да се предоставят бизнес услуги, логистични и инфраструктурни предимства, възможности за свързване със съществуващи бизнеси, по-високо качество на човешкия капитал и по-голям избор на квалифицирана работна ръка. По тази причина ПЧИ имат тенденция да се насочват към по-големите бизнес центрове в района. През изследвания период (2007-2019 година), размерът на ПЧИ в БДК е по-нисък от този за страната. За цялото крайбрежие областите с най-голямо увеличение на направените в тях ПЧИ, са Монтана (211%), Русе (149,8%), Велико Търново (78,5%) и Видин (79,6%), а с най-голямо намаление са областите Плевен (24%), Враца (14,2) и Силистра (5,3%).

Преките чуждестранни инвестиции в нефинансовите предприятия най-много се увеличават в определени области, тъй като предпочитанията на инвеститорите са насочени към тях. Това се дължи на съществуващите благоприятни предпоставки, като добре развита инфраструктура, наличие на квалифицирана работна ръка, лесен достъп до услуги и средства за производство.

Първото място на област Русе по обем на направените инвестиции спрямо другите разглеждани области в БДК, се дължи на голямата инвестиционна привлекателност. Около 72% (71,77%) от ПЧИ в Северен централен район и около 2% (1,72%) за цялата страна са направени в област Русе. Инвестиционната привлекателност се дължи на стратегическото географско разположение, свързано с румънската столица Букурещ, утвърден индустриален профил и др. Сред най-големите чуждестранни инвеститори в областта са: „Вутте Аутомотив“ ЕООД, „Монтюпе“, "Керос България", "Балканцинк" АД, "МБМ металуърк".

Значим икономически индикатор за инвестиционната активност на предприятията е **размерът на разходите за дълготрайни материални активи (ДМА)**. Периодът 2007-2019 г. се характеризира с променлив растеж на придобитите ДМА от нефинансовите предприятия по икономически дейности за разглежданите области. За цялото БДК разходите за придобиване на ДМА са под средното за страната. Областта с най-голямо увеличение на разходите за придобиване на ДМА е област Плевен (22,1%), а с най-голямо намаление е област Видин (32,4%).

Важен показател за развитието на предприемачеството в областите по БДК през последните години е показателят изплатени суми по договори на общините, като бенефициенти по оперативни програми. Високата степен на усвояване на средства по оперативните програми създава предпоставки за подобряването на конкурентоспособността на отделните области. Тя е индикатор за образованост и добра работа на администрацията в съответната област. Наличната статистическа информация показва, че изплатените суми се увеличават във всички области. През 2019 г. област Враца е с най-голяма стойност по усвояването на евросредства (2106 лв/човек), следвана от област Монтана (1993 лв/човек), Видин (1785 лв/човек) и Плевен (1707 лв/човек).

*Параграф 6. Състояние на транспортната инфраструктура и туризма*

*В параграфа се разглеждат пътна, железопътна, пристанищна и летищна инфраструктура, които образуват цялостната транспортна инфраструктура на региона. Туристическата инфраструктура е представена от туристическите ресурси с национално, регионално и местно значение.*

Един от важните въпроси за **транспортната инфраструктура** е свързан с позиционирането на БДК в мрежата от трасета на

Общоевропейските транспортни коридори (ОЕТК). През територията на БДК преминават три от петте ОЕТК, пресичащи България, а именно коридор № 7; № 4; № 9.

**Пътната инфраструктура** на територията на БДК включва пътища от републиканската и от общинската пътна мрежа. Общата дължина на пътищата от републиканската пътна мрежа в разглежданата територия е 4594 км, което представлява 23,6% от републиканските пътища в страната. От тях с най-голяма дължина е третокласната пътна мрежа, със 62 % дял. Тук няма изграден участък от автомагистрала.

**Железопътната инфраструктура** е представена от няколко главни жп линии и свързани с тях жп клонове. Основният трафик в железопътния транспорт се поема от главните железопътни линии, които са четири на брой. За изследвания период 2007-2019 г. в областите по БДК не се забелязва съществена промяна в железопътната инфраструктура.

**Пристанищната инфраструктура** по българския бряг на река Дунав включва няколко пристанища, по-големи от които са: *Русе, Свищов, Лом и Видин*, а по-малки – *Сомовит, Тутракан и Силистра*. Пристанище Русе включва три пристанищни района – *Русе - Изток, Русе - Запад и Речна гара*.

**Въздушният транспорт** е слабо представен на разглежданата територия. Единственото пътническо летище е това край гр. Горна Оряховица, което има проблеми с лицензирането му като международно летище.

Туристическата инфраструктура включва **туристическите ресурси** на БДК, които се диференцират на туристически ресурси с национално, регионално и местно значение. *Природните паркове* в БДК са общо три (от 10 в страната). На територията на БДК се намират и четири от общо 35 *поддържани резервата* в страната

Съществуващата туристическа инфраструктура на територията на БДК е концентрирана основно в няколко зони с утвърдени туристически



дестинации. Това са общините Велико Търново, Русе и Плевен, именно в тях са и най-големите приходи от туризъм. Те възлизат на 37 610 228 лв. за 2019 г. Област Велико Търново е областта, с най-много места за настаняване, реализирани нощувки, най-много приходи от нощувки и с най-голям брой пренощували лица, следвана от област Русе.

## ГЛАВА ТРЕТА

### **ПЕРСПЕКТИВИ ЗА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ОБЛАСТИТЕ ПО БЪЛГАРСКОТО ДУНАВСКО КРАЙБРЕЖИЕ**

Глава трета е в обем от 54 страници и е структурирана в шест параграфа. Тя има теоретико-методологически и теоретико-практически характер и в нея се акцентира върху изпълнението на посочената в изложението четвърта задача. Въз основа на осъщественото емпирично изследване, в тази част от разработката се цели да се направи клъстерен и SWOT анализ, както и се очертават перспективите за развитие на областите по БДК.

*Параграф 1. Социално-икономическо развитие на България след приемането ѝ в ЕС*

Показателите за България през периода 2007-2019 г. показват положително въздействие на членството ни в ЕС. На национално ниво нарастват БВП, ПЧИ и икономическата активност. Увеличаващата се икономическа активност се свързва с намаляване на безработните лица и увеличаване на производителността на труда. Изменението на тези показатели се съпътства от неблагоприятни демографски тенденции, които възпрепятстват функционирането на пазара на труда. На регионално ниво се задълбочават междурегионалните диспропорции, където се намират областите по Българското дунавско крайбрежие. Тези области са на последно място по БВП, БДС, ПЧИ и икономическа активност в страната.

## *Параграф 2. Клъстерен анализ по основни показатели за развитие*

Чрез клъстерен анализ се извършва групиране на областите по БДК и общините с излаз на Дунав в тях. Целта на тази групировка е да се създадат три клъстера, определящи областите като развити (в които са налице благоприятни условия за развитие), средноразвити (с по-малки възможности за развитие) и изоставащи. Вземат се под внимание само следните базови показатели: *население (брой), равнище на безработица (в %), средногодишна работна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение (в лв), относителен дял на наетите в индустрията от общия брой на наетите лица (в %)*.

Въз основа на анализа, се стига до следното обобщение:

**1. Развити области по БДК са Русе и Велико Търново.** В тях населението е най-много, безработицата е най-ниска, работната заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение е най-висока, а относителният дял на наетите в индустрията, от общия брой на наетите лица, също е най-висок. Тези области са с най-добри социално-икономически показатели.

**2. Средно развити области са Плевен, Враца, Монтана и Силистра.** Те се характеризират с по-висока безработица спрямо развитите области. В тях средногодишната работна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение, както и относителният дял на наетите в индустрията, от общия брой наети, е по-нисък от тези в първия клъстер .

**3. Изоставаща област е Видин,** която се характеризира с най-неблагоприятни стойности на разглежданите показатели спрямо останалите две групи. В нея населението е най-малко на брой, безработицата е с най-високи стойности, а средногодишната работна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение е най-ниска спрямо другите области. Ниските стойности на относителния дял на наетите в индустрията, от общия

брой наети, говорят за недостатъчно или неефективно развитие на икономиката в тази област.

**4. На ниво община, с излаз на р. Дунав,** най-развита е община Русе, а изоставаци са 60% от общините. Именно към тези общини трябва да бъдат насочени всички възможни средства за увеличаване на населението и намаляване на безработицата, като основа за постепенното излизане от това неблагоприятно за населението в тях състояние.

### *Параграф 3. SWOT анализ на областите по БДК*

Направеният SWOT анализ показва, че **потенциалът** (силните страни) на областите по БДК е свързан с тяхното географско положение, релеф, добри климатични условия и плодородна земеделска земя. В изследваната територия преобладават големите градове. Тяхната значение се изразява в това, че те имат влиятелни функции върху съседните по-малки градове и села, чрез наличието на достатъчно на брой и интересни исторически и природни забележителности, на богато биоразнообразие и добре развита мрежа от защитени зони, което благоприятства не само тяхното социално-икономическо развитие, а и това на областите, където са разположени.

**Слабите страни** (отрицателните вътрешни фактори), според направения SWOT анализ на разглеждания регион, се отнасят до: демографските проблеми, свързани с високата смъртност и ниската раждаемост, а оттам и отрицателния естествен и механичен прираст; прогресивно влошаваща се възрастова структура на населението; недостатъчно добър достъп до образование, недостатъчно професионална квалификация и ниско образователно равнище на населението. Всичко това са рискови фактори, които задълбочават слабото социално-икономическо развитие и лошото качество на живота в изследвания регион.

**Заплахите или рисковете** (външните фактори), според направения SWOT анализ, за социално-икономическото развитие на областите по БДК

се изразяват най-вече във влиянието, което тук оказва цялостното макроикономическо развитие на страната и по-точно диспропорциите в него, от гледна точка на различните региони.

**Възможностите за развитие** (външните фактори) се отнасят към посочените по-горе предимства или силни страни на областите по БДК, които имат съществен принос за ускоряването на тяхното социално-икономическо развитие.

#### *Параграф 4. Приоритети за развитие и стратегически цели*

Перспективите за развитие на областите по БДК се определят въз основа на конкретни политики и стратегически цели. Те са групирани в съответствие с определени **приоритети** в областта на инфраструктурата, образованието, здравеопазването, селското стопанство, конкурентоспособността на регионите и развитието на малките и средни предприятия. За целта в параграфа се разглеждат следните документи: ***Стратегия „Европа 2020“, Национална програма за развитие: България 2020, Национална стратегия за регионално развитие на България 2012-2020, Национална концепция за пространствено развитие 2013-2025, Стратегия за устойчиво развитие на туризма в България 2014-2030.***

#### *Параграф 5. Ролята на подхода ЛИДЕР и ВОМР за развитие на БДК*

Поради това, че по БДК преобладават селските райони, се акцентира на подхода ЛИДЕР и ВОМР, като перспектива за развитие на селското стопанство в областите от БДК. Подходът ЛИДЕР се явява възможност за подобряването на социално-икономическото състояние на населените места в БДК. Чрез този инструмент се предоставя правото на местната общност сама да избере пътя, по който ще се развива нейният район, кои да бъдат приоритетите и накъде да бъдат насочени интервенциите. Установява, че разпределението на МИГ по дунавското крайбрежие не е балансирано.

Северозападният район, където е област Видин, има най-голяма нужда от целенасочено подпомагане на местното развитие, но не попада в достатъчна степен в обхвата на подпомагане по подхода ЛИДЕР и WOMP.

#### *Параграф 6. Перспективи за развитие на областите по БДК*

В този параграф се очертават перспективите за развитие на областите по БДК. Те са свързани с проблемните области в развитието на региона и са разпределени, както следва: подобряване на инфраструктурата; обновяване и развитие на образователната, здравната и културната инфраструктура; повишаване на заетостта, създаване на устойчив бизнес климат, намаляване на проблемите на малките и средните предприятия; увеличаване на инвестициите в областта на туризма, нарастване на добавената стойност чрез туризъм и регионална кохезия.

### **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

С настоящия дисертационен труд се обосновава становището, че наличният потенциал и възможностите за развитие на областите от Българското дунавско крайбрежие са основните предпоставки за решаване на социално-икономическите им проблеми. За да се постигне изследователската цел, вниманието се насочва към задълбочен социално-икономически анализ и открояване на перспективите за развитие на изследвания регион. Резултатите от изпълнението на целта и задачите могат да бъдат обобщени по следния начин:

1. В резултат от направения анализ, са изведени проблемите на социално-икономическото развитие на областите по БДК по следните показатели: демографски; образование, здравеопазване и култура; динамика на пазара на труда; доходи и условия на живот; развитие на предприемачеството и състояние на инвестициите; състояние на транспортната инфраструктура и туризма.

2. Установява се, че основният проблем за социално-икономическото развитие на областите по БДК е **демографският**.

3. Достига се до извода, че намаляването на населението дава отражение върху **образователната система**. Осезателно намалява броят на учащите и броят на училищата в областите.

4. Очертан е проблемът, че **здравният статус** на населението в БДК зависи до голяма степен от здравесловния статус на индивида и качеството на услугите които предоставят заведенията за болнична помощ. В разглеждания регион те са 57, като най-много са в област Плевен, а най-малко са в област Видин.

5. От направено изследване става ясно, че за периода 2007-2019 г **заетите лица намаляват, а безработните лица** се увеличават в областите по БДК. Основните причини за това са: ограничения пазар на труда, липсата на големи индустриални предприятия, липсата на високи доходи и влошената транспортна инфраструктура.

6. Установява се, че делът на сектор селско стопанство в БДС е най-малък както за страната, така и за Дунавското крайбрежие. Делът на сектор „Услуги“ е 57% от БДС създадена в БДК. Областта с най-голям дял на селското стопанство е област Плевен, делът на сектор „Индустрия“ е най-голям в област Враца, а в област Велико Търново е най-голям делът на сектор „Услуги“.

7. ПЧИ се насочват към областите, където има повече работещи фирми, логистични и инфраструктурни предимства. Поради тези причини техният размер е най-голям в област Русе, следвана от областите Велико Търново и Плевен. Област Русе е водеща спрямо другите области по БДК поради географското местоположение, големия брой трудоспособно население и ниския механичен прираст.

8. В областите по БДК няма изградена автомагистрала. Преобладават третокласните пътища, като първокласните са 20% от тези на страната.

9. Извършено е групиране на областите по БДК и общините с излаз на р. Дунав в тях чрез клъстерен анализ. Това спомага да се очертаят проблемите на изследваните области по БДК и те да се групират съобразно тези проблеми на развити, средноразвити и изоставащи. Усилията за социално-икономическо развитие трябва да се насочат към област Видин, която е най-изоставащата.

10. Анализирани са областите по БДК чрез SWOT анализ. Въз основа на него са изведени на преден план силните и слабите страни на изследваните области, определени са възможностите и заплахите за тяхното развитие.

11. На базата на откритите социално-икономически проблеми, се определят приоритетите за развитие на БДК. Те са свързани с инфраструктурата, образованието, здравеопазването, селското стопанство, конкурентоспособността на малките и средни предприятия.

12. Поради това, че по БДК преобладават селските райони, се акцентира на подхода ЛИДЕР и WOMP, като перспектива за развитие на селското стопанство. Установява се, че разпределението на местни инициативни групи по БДК не е балансирано, както и фактът, че област Видин има най-голяма нужда от целенасочено подпомагане.

13. Определени са перспективите за развитие на областите по БДК и са разпределени, както следва: подобряване на инфраструктурата, обновяване и развитие на образователната, здравната и културната инфраструктура, повишаване на заетостта, създаване на устойчив бизнес климат и намаляване на проблемите на малките и средни предприятия, увеличаване на добавената стойност чрез инвестиции и регионална кохезия.

В заключение можем да обобщим, че сложността и актуалността на разглежданите проблеми не позволява спрямо тях да се излезе с готови решения и те остават отворени за по-нататъшна изследователска работа, на фона на динамично променящата се микро и макросреда.

#### **IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

По-важните приноси с научно-приложен характер, които биха могли да представляват интерес, са следните:

1. Оценено е състоянието на областите по Българското дунавско крайбрежие с излаз на река Дунав и тяхното социално-икономическо развитие.

2. Въз основа на клъстерен анализ областите по Българското дунавско крайбрежие с излаз на река Дунав са групирани на развити, средноразвити и изоставащи, което дава възможност за по-ясно очертаване на техните конкретни проблеми и намиране на адекватни решения.

3. Извършен е SWOT анализ. На преден план са изведени силните и слабите страни на изследваните области и са посочени възможностите и заплахите за тяхното развитие на основата на които се определят насоките за необходимите въздействия.

4. Очертани са перспективите за социално-икономическо развитие на изследваните области и са направени конкретни предложения за ограничаване на проблемите, констатирани в тях.



## V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

### 1. Статии ( общо 1 бр.)

Рисемова, Т. – Проблеми на заетостта и безработицата в българските области по течението на Долен Дунав // *Годишен алманах. Научни изследвания на докторанти на СА „Д.А.Ценов“* – Свищов, 2019, том XII, книга 15, с.298-312, ISSN 1313-6542

### 2. Доклади ( общо 3 бр.)

1. Рисемова, Т. - Чуждестранни инвестиции в българските области от Долен Дунав и възможности за тяхното привличане// *Сборник с доклади от Юбилейна международна научна конференция „Икономическа наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха“ по повод 100 г. от основаването на ИУ Варна, ИУ Варна, том II, 2020, с.488-500, ISBN 978-954-21-1038-5*

2. Рисемова, Т. – Възможности на винения туризъм предпоставка за развитие на българските области по течението на Долен Дунав// *Сборник с доклади от Юбилейна международна научна конференция „Туризмът – отвъд очакванията“ по повод 30 г. катедра „Икономика на туризма“, УНСС София, 2020, с.368-378, ISBN 978-619-232-296-0*

3. Рисемова, Т. – Възможности за подобряване на икономическото развитие на българските общини по течението на Долен Дунав// *Сборник с доклади от Юбилейна международна научнопрактическа конференция „туризмът в новото хилядолетие – състояние и перспективи“ по повод 10 г. специалност „Икономика на туризма“, СА „Д.А. Ценов“Свищов, 2019, с.256-263, ISBN 978-954-23-1764-7*

**VI. СПРАВКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МИНИМАЛНИТЕ НАЦИОНАЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

*на Таня Иванова Рисемова D010218196  
към катедра „Обща теория на икономиката“  
при Стопанска академия „Д. А. Ценов“*

<b>Публикации</b>	<b>Точки</b>
<b>I. Статии ( общо 1 бр.)</b>	
1. Рисемова, Т. – Проблеми на заетостта и безработицата в българските области по течението на Долен Дунав // <i>Годишен алманах. Научни изследвания на докторанти на СА „Д.А.Ценов“ – Свищов, 2019, том XII, книга 15, с.298-312, ISSN 1313-6542</i>	10
<b>II. Доклади ( общо 3 бр.)</b>	
1. Рисемова, Т. - Чуждестранни инвестиции в българските области от Долен Дунав и възможности за тяхното привличане// <i>Сборник с доклади от Юбилейна международна научна конференция „Икономическа наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха“ по повод 100 г. от основаването на ИУ Варна, ИУ Варна, том II, 2020, с.488-500, ISBN 978-954-21-1038-5</i>	10
2. Рисемова, Т. – Възможности на винения туризъм предпоставка за развитие на българските области по течението на Долен Дунав// <i>Сборник с доклади от Юбилейна международна научна конференция „Туризмът – отвъд очакванията“ по повод 30 г. катедра „Икономика на туризма“, УНСС София, 2020, с.368-378, ISBN 978-619-232-296-0</i>	10
3. Рисемова, Т. – Възможности за подобряване на икономическото развитие на българските общини по течението на Долен Дунав// <i>Сборник с доклади от Юбилейна международна научнопрактическа конференция „туризмът в новото хилядолетие – състояние и перспективи“ по повод 10 г. специалност „Икономика на туризма“, СА „Д.А. Ценов“Свищов, 2019, с.256-263, ISBN 978-954-23-1764-7</i>	10
<b>Общ брой точки:</b>	<b>40</b>

## VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

Във връзка с провеждане на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Политическа икономика“ по професионално направление 3. Социални, стопански и правни науки, 3.8. Икономика, декларирам:

1. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема *„Социално-икономическо развитие на областите по Българското дунавско крайбрежие – състояние и перспективи“* са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.
2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответстват на обективната истина.

Гр. Свищов

Декларатор:

/Таня Рисемова/